

УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

1. Дибкова Л.М. Самооцінка як фактор формування компетентності особистості // *Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Зб. наук. праць.* – Вип. 30. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2006. – С. 124 – 131.
2. Зотова О.І., Бобнева М.Й. Ціннісні орієнтації і механізм соціальної регуляції поведінки / О.І. Зотова // *Методологічні проблеми соціальної психології / Відп. ред. Є.В. Шорохова.* – М.Л.К., 2005. – С. 241 – 254.
3. Коберник Л.О. Роль та місце ціннісних орієнтацій у формуванні особистості. / Людмила Олександрівна Коберник // *Наука і освіта. Науково-практичний журнал південного наукового центру АПН України.* – Одеса. – 2008. – № 4 – 5. – С. 28 – 33.
4. Шемигон Н.Ю. Класифікація та генезис цінностей – як матеріального об'єкту суспільної свідомості / Н.Ю. Шемигон // *Проблеми підготовки студентської молоді до навчально-пізнавальної діяльності: зб. наук. праць / Проблеми сучасного мистецтва і культури.* – Київ: Науковий світ, 2002. – С. 199 – 204.
5. Шемигон Н.Ю. Ціннісний підхід до педагогічної освіти у вищому навчальному закладі / Н.Ю. Шемигон // *Педагогічні умови професійного становлення учнівської молоді: зб. наук. праць // Проблеми сучасного мистецтва і культури.* – Харків – Луганськ: Стиль Іздат, 2003. – С. 148 – 153.

Стаття надійшла до редакції 21.06.2012

УДК 378.147:37

Катерина Галацин, аспірантка кафедри педагогіки вищої школи

Волинського національного університету
імені Лесі Українки

УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті аналізується сутність поняття комунікативності особистості як основи формування комунікативної культури; розкрито особливості формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів та охарактеризовані умови його успішного протікання.

Ключові слова: спілкування, комунікативність, комунікативна культура, комунікативна активність.
Літ. 10.

Актуальність проблеми дослідження. На сучасному етапі розвитку українського суспільства актуальним є пошук нових форм і методів формування професійної, комунікативної, світоглядної культури особистості майбутнього фахівця. З огляду на це перед вищими навчальними закладами стоїть гостра проблема оновлення змісту та модифікації організації навчально-виховного процесу підготовки конкурентоспроможного й соціально компетентного спеціаліста. Актуалізується ця проблема, коли мова йде про вищі технічні навчальні заклади, оскільки часто помилковим є твердження щодо достатності лише ґрунтовної професійної підготовки майбутніх фахівців технічних спеціальностей.

Аналіз досліджень і публікацій з досліджуваної проблеми. Проблема комунікативної компетенції особистості як основи її комунікативної культури не є новою і широко досліджується філософами, психологами, педагогами. Так, відомі у цій галузі теоретичні розробки зарубіжних учених Е. Берна, Д. Карнегі, А. Маслоу,

К. Роджерса, згідно яких комунікативність є чинником професійного зростання та ефективної діяльності.

Власне комунікація – спілкування розглядається як особливий вид діяльності багатьма вченими (Б. Ананьєв, Л. Буєва, М. Каган, Б. Ломов, А. Мудрик, В. М'ясищев); деякі дослідники (О. Добрович, В. Кан-Калік, О. Киричук, Я. Коломинський) доводять, що спілкування є якісною характеристикою різних видів діяльності особистості, зокрема, навчальної, трудової, ігрової, самотворчої і саме від рівня спілкування залежить результативність особистісної діяльності.

Конструктивними в контексті досліджуваної проблеми є науково-теоретичні положення про роль мовленнєво-комунікативного компонента в процесі професійної підготовки (С. Дорошенко, Т. Ладиженська, Г. Сагач, Л. Пелепейченко).

Метою нашої статті є аналіз педагогічних умов формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. Аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури

УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

дає підстави нам стверджувати, що комунікативна культура особистості є складним, поліструктурним, цілісним особистісним утворенням, яке визначає здатність майбутнього фахівця створювати ефективні умови для професійної і міжособистісної взаємодії, адекватно оцінювати комунікативну ситуацію, здійснювати обмін інформацією, досягати цілей предметної діяльності.

Ми у дослідженні виділяємо такі структурні компоненти комунікативної культури, як: когнітивний, мотиваційно-ціннісний і поведінковий, формування яких передбачає оволодіння студентами вищих технічних навчальних закладів знаннями про сутність, етичні норми, принципи спілкування, розвиток їх цілей, мотивів, особистісних, професійно-ділових якостей, комунікативних, інтерактивних і перцептивних умінь, їх використання у практичній професійній діяльності відповідно до ціннісних і професійно-ціннісних орієнтацій.

Однією із важливих умов формування комунікативної культури особистості є *створення у вищому технічному навчальному закладі сприятливого навчально-виховного середовища для розвитку комунікативності особистості студента.*

Для більш глибокого аналізу цієї умови важливим є розкриття сутності поняття комунікативності особистості. Так, В. Кан-Калік характеризує комунікативність як явище багатопланове, що поєднує низку компонентів, серед яких особливе значення мають 1) комунікабельність, 2) соціальна спорідненість і 3) альтруїстичні тенденції [3]. У свою чергу, Ю. Ханін [9] комунікативність також визначає як єдність трьох складників: 1) потреби у спілкуванні; 2) емоційного стану до, під час і після спілкування; 3) комунікативних навичок і умінь.

Аналізуючи таке твердження, ми констатуємо, що потреби студентської молоді у спілкуванні мають різноманітні джерела. Вони можуть спричинятися намаганням пізнати нову інформацію, зняти внутрішнє напруження та занепокоєння; дістати схвалення, визнання своєї неповторності та унікальності; уточнити своє уявлення про іншу людину, її здібності, якості; зробити активний вплив на напрям думок, настанови іншої людини й виявляти піклування про іншого і т.п.

Ми вважаємо за доцільне при розкритті сутності комунікативності особистості студента окремо виділити поняття контакту у спілкуванні між викладачем і студентом. За К. Бюллером контакт у спілкуванні – це знакообмін між особистостями, який визначає їхню поведінку [4],

причому цей знакообмін характеризується взаємною спрямованістю партнерів. Тому контактом доцільно називати не будь-який знакообмін, а той, що зумовлює спільність психічного стану людини з іншою людиною. Такий стан супроводжується взаємною зацікавленістю сторін, довір'ям і т.п.

На основі аналізу педагогічної теорії ми стверджуємо, що суттєвим чинником професійного становлення студента є його соціально-комунікативна активність як одна із форм вибіркових ставлень студентів до своїх ровесників та інших людей. Для нас соціально-комунікативна активність студентської молоді цікава ще й тим, що ми її співвідносимо з комунікативністю особистості в цілому.

Розуміння суті соціально-комунікативної активності майбутнього фахівця технічної спрямованості, що є наслідком і водночас передумовою подальшого розвитку його спілкування, неможливе без визначення її змісту та структури, знання яких дає змогу визначити особливості функціонування даного феномена на різних етапах онтогенетичного розвитку в конкретній навчально-виховній ситуації. В процесі розвитку в студента формуються стереотипи поведінки та способи взаємодії з навколишнім світом. З цього приводу американський філософ Дж. Льюїс зазначає, що особистість, яка розвивається, не та, що замикається в собі, а яка постійно розширює сферу свого спілкування з іншими: від сім'ї – до встановлення зв'язків із людьми в своєму мікросередовищі, широкими прошарками в суспільстві та, врешті-решт, до спілкування з усім людством. Проте спілкування не існує без відособлення. Якщо надмірне спілкування веде до розчинення особистості в масі, то надмірне відособлення – до індивідуалізму. Справжня життєво активна особистість характеризується єдністю цих двох протилежних аспектів.

Таким чином, соціально-комунікативна активність як цілісне утворення є складною категорією, що містить у собі певну систему якостей, властивостей особистості студента – майбутнього фахівця та характеризує:

- а) емоційне ставлення до інших людей;
- б) вміння володіти своїм емоційно-чуттєвим станом;
- в) знання норм і правил спілкування;
- г) здатність усвідомлювати процес спілкування (спостерігати, розуміти), прогнозувати ситуації спілкування;
- д) вміння інтуїтивно визначати стан іншого, здатність до рефлексії, заглиблення у свій

УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

внутрішній світ, зіставлення індивідуальних особливостей з вимогами довкілля;

е) ціннісні орієнтації особистості в сфері спілкування, що виступають показником емоційного ставлення до навколишніх (симпатія чи антипатія);

є) здатність до об'єктивної оцінки поведінки та вчинків інших і власних;

ж) уміння оцінювати ситуації спілкування;

з) творче ставлення до спілкування з оточуючими людьми.

Отже, проаналізувавши характерні ознаки соціально-комунікативної активності особистості, ми робимо висновок, що саме ця активність є домінуючою складовою комунікативності особистості та основою формування комунікативної культури.

У ході дослідження ми також з'ясували, що у структурному аспекті комунікативність студентів як системного утворення гіпотетично містить у собі чотири компоненти: афективний, когнітивний, аксіологічний та праксеологічний. Така структура студентської комунікативності дає змогу глибше зрозуміти не тільки суть цього феномена, а також його динаміку протягом перебування студентів у вищому технічному навчальному закладі.

У життєдіяльності студента з перших днів його перебування у вузі постають три проблеми, що, передусім, пов'язані з його адаптацією в студентському колективі:

а) проблема адаптації до навчально-пізнавальної діяльності, що стає основою опанування студентом прийомами та методами навчально-пізнавальної, науково-дослідницької праці;

б) проблема соціально-психологічної адаптації, що пов'язана з процесом входження студента в неформальну організацію міжособистісних стосунків нового студентського колективу;

в) проблема адаптації до формальної організації, що пов'язана з процесом активного входження студента в систему формалізованих зв'язків – норм, вказівок, правил, ролей, позицій, стосунків, які регулюють його поведінку відповідно до "Правил внутрішнього розпорядку у вищому навчальному закладі".

Отже, попередження дезадаптаційних явищ, поліпшення адаптації студентів, розвиток їхньої конструктивної комунікативної активності є першочерговими завданнями у процесі формування комунікативної культури студентської молоді.

Наступною, не менш важливою умовою формування комунікативної культури майбутнього фахівця технічного профілю є *формування його умінь і навичок безконфліктної, творчої,*

продуктивної соціальної взаємодії. Йдеться насамперед про розвиток умінь і навичок усунення та попередження виникнення комунікативних конфліктогенів, розвиток соціального інтелекту, рівня комунікативної толерантності.

У цьому контексті важливим є усвідомлення студентами самої сутності поняття конфлікту, його специфіки в професійному та соціальному середовищі, типів, структури та динаміки протікання, а також особливості різних типів поведінки фахівця у міжособистісній взаємодії. Так, на нашу думку, суттєвим є усвідомлене сприйняття майбутніми фахівцями різних способів вирішення конфліктних ситуацій; насамперед оцінює знання стилів конфліктної поведінки за сіткою Томаса-Кілменна демонструє, що вибір конфліктної поведінки залежить як від інтересів учасників конфлікту, так і характеру обраних ними дій [8].

Для ефективного подолання конфліктної ситуації людині необхідно обрати поведінку, враховуючи власний стиль, стиль інших, втягнутих до конфлікту осіб. Сучасний спеціаліст повинен уміти успішно використовувати кожен зі стилів вирішення конфліктної ситуації, враховуючи конкретні обставини: вміти поступатися, йти на розумний компроміс, встановлювати партнерські стосунки й водночас обстоювати власну позицію, розширюючи арсенал стилів, а не діяти за єдиним стандартом.

У цьому ж контексті важливим моментом є формування у студентів вищих технічних навчальних закладів вміння виробляти орієнтовну власну програму конструктивного вирішення професійного або ж будь-якого іншого конфлікту. Як свідчить практика, реалізація такої програми є надзвичайно складною справою, оскільки предмети конфліктів є різноманітними. Цей фактор може призвести до непродуктивного розгортання конфлікту. Одним із ефективних засобів "блокування" конфлікту є переведення його із площини комунікативної взаємодії у предметно-дійову.

Наступною умовою формування комунікативної культури майбутнього фахівця є *формування в нього умінь і навичок професійного спілкування* як важливої складової комунікативної культури. Йдеться про те, що професійне спілкування – це взаємодія суб'єктів конкретного виду професійної діяльності, здійснювана знаковими засобами і спрямована на значимі зміни властивостей, станів, поведінки й індивідуально-значеннєвих утворень партнерів.

Специфікою професійного спілкування майбутнього фахівця технічного профілю є те, що

УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

в процесі його реалізації здійснюється комплексний вплив на своїх колег, партнерів, інших учасників діяльності. Функціями такого спілкування можна виділити такі, як: обмін інформацією, організація різних видів діяльності, обмін соціальними ролями, контакту, пізнання особистості клієнта, соціальної фасилітативності та ін.

У ході дослідження нами встановлено, що реалізація названих функцій професійного спілкування і його ефективність у цілому в значній мірі залежать від особистості студента, його індивідуальних якостей і умінь. А тому в цьому ж контексті логічним є обґрунтування ще однієї умови – особистісного удосконалення та самовиховання особистості майбутнього фахівця. Так, нами доведено, що провідними здібностями до будь-якого виду професійної діяльності є: комунікативність, перцептивні здібності, динамізм особистості, емоційна стійкість і креативність, гнучкість мислення.

Висновки. Формування комунікативної культури студентів вищого технічного навчального закладу є важливою і складною проблемою, над розв'язанням якої мають працювати як викладачі навчального закладу, так і самі студенти.

Характеризуючи особистість майбутнього спеціаліста – випускника вищого технічного навчального закладу, ми наголошуємо на необхідності єдності його професійних якостей (глибокі знання з фахових дисциплін, ґрунтовні конфліктологічні знання, потреба у самовдосконаленні, об'єктивна самооцінка тощо) з його людськими рисами: чесність, толерантність, принциповість, справедливість, повага іншого, співчуття іншій людині і т.п.

Формування знань, умінь і навичок конструктивного спілкування і досвіду соціальної взаємодії залежить

від створення сприятливого навчально-виховного середовища у вищому навчальному технічному закладі і прагнення, установки самого студента на реалізацію цього процесу.

1. Гірник А.М., Шпалерчук І.Н. *Тренінг комунікативних умінь (методичні матеріали) // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – № 1. – С. 21 – 24. – № 2. – С. 11 – 16.*

2. Джонсон Девід В. *Соціальна психологія: тренінг міжособистісного спілкування // Пер. з англ. В. Хомика. – К.: Вид. дім “КМ Академія”, 2003. – 288 с.*

3. Кан-Калік В.А. *Вчителю про педагогічне спілкування. – К., С. 101 – 109.*

4. Кан-Калік В.А. *Основи професійно-педагогічного об'єднання. – Грозный, 1979. – С. 61.*

5. Корнеліус Х., Фейр Ш. *Выиграть может каждый. Как разрешать конфликты. – М., 1992. – С. 136 – 137.*

6. *Короткий енциклопедичний словник “Соціологія”/ За заг. ред. В.І. Воловича. – К., 1998.*

7. Лактионова Г., Зверева І., Старикова Л. *Лидер будущего: новое видение стратегии и практика // Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – С. 35 – 53.*

8. Ложкін Г.В., Коць М.О. та ін. *Технології розв'язання конфліктів у педагогічній взаємодії. – К. – Луцьк: Вежа, 2000. – С. 13 – 54.*

9. Ханін Ю.Л. *К вопросу об оценке коммуникативности личности // Общение как предмет теоретического и прикладного исследования. – Л., 1972. – С. 172.*

10. Юсупов І.М. *Психологія взаєморозуміння. – Казань, 1991. – С. 21 – 31.*

Стаття надійшла до редакції 21.06.2012

“Проблеми духовного розвитку людини сьогодні, по суті, стали обов'язковою умовою виживання суспільства. Усі наші сучасні біди мають, як правило, одну причину – дефіцит культури і моральності, дефіцит доброти і милосердя, краси людських стосунків”.

*Іван Андрійович Зязюн
доктор філософських наук, професор, академік АНТ України*

